

Polybios: Om styreformernes kredsløb og Roms forfatning

Polybios (ca. 200-120 f.Kr.) var en ledende græsk politiker. Han var blandt de 1000 græske gidsler, som blev i 166 f.Kr. ført til Rom, da romerne havde gjort sig til magthavere over det græske område. I Rom blev han behandlet godt og knyttet til Scipio-familien, der var en af de ledende romerske slægter. Han blev bl.a. venner med Scipio Africanus den Yngre, som han fulgte på dennes felttog mod Karthago i 146 f.Kr. I 144 f.Kr. skrev Polybios et historieværk om, hvordan Rom havde vundet sig verdensherredømmet. Polybios kendte mange af Roms førende mænd og foretog også selvstændige studier af arkiver og dokumenter.

Polybios' hovedforklaring på Roms styrke er den indenrigspolitiske stabilitet i romerstaten. Og denne stabilitet bunder i den romerske forfatning, mener han. I indledningen af værkets 6. bog vil han dog indledningsvist forklare oprindelsen til menneskelige fællesskaber og stater – samt oprindelsen til de etiske værdier som pligt og rettigheder. Alt dette ser han som opstået som resultat af en naturlig proces eller udvikling. Kimen til god moral ligger altså i naturen. Dette underbygger Polybios videre:

Det er på samme måde, når en person optræder som alles forsvarer i en farefuld situation eller rolig afventer et angreb fra de stærkeste dyr. Det er rimeligt, at en sådan mand modtager tegn på velvilje og hyldest af mængden, og at den, der gør det modsatte, pådrager sig fordømmelse og uvilje. Det er let at forstå, at der hos mængden opstår en forestilling, om hvad der er hæsligt, og hvad der er skønt på denne måde, og forskellen mellem disse begreber, og at det ene, fordi det gavner, vækker beundring og lyst til efterligning, det andet derimod afsky. Når nu den, der er leder og har den højeste magt, altid støtter de ovennævnte i overensstemmelse med mængdens opfattelse, og de, han styrer, mener, at han er tilbøjelig til at give enhver efter fortjeneste, underordner de sig ikke af frygt for ydre magt, men fordi de mener det samme som lederen; og de hjælper med at bevare hans styre, selv om han er en gammel mand: de forsvarer ham enigt og kæmper imod dem, der vil styrte ham. Og således er han da umærkeligt fra at blot at herske alene blevet til en konge. Fornuften har fået herredømmet i stedet for mod og fysisk styrke.

[Og Polybios kan konkludere:] Dette er mennesket første naturbegrundede forestilling om det skønne og det retfærdige og disse begrebers modsætning, og det er samtidig begyndelsen og oprindelsen til et virkeligt kongedømme [eller monarki].¹ Ikke blot sikrer de styrede sig en ledelse, men det gælder også for deres efterkommere i lange tider, fordi de er overbeviste om, at de, der nedstammer fra sådanne mænd og er opfostrede under deres øjne, også vil have lignende grundsætninger. [...]

[Men Polybios kunne sin historie. Efter en god start, gik det galt:] I gamle dage blev nu de, der engang var valgte og havde fået denne magt, gamle i kongedømmet. De befæstede passende steder og omgav dem med en mur eller de skaffede nyt land – det første for deres undersåtters sikkerheds skyld, det sidste for at skaffe dem mere rigelige livsfornødenheder. Så længe de

¹ Denne statsform, hvor en enkelt person regerer for det fælles bedste, betegner Polybios egentlig som *basileia*, dvs. kongedømme – afledt af det græske ord for konge (*basileus*). Men senere er betegnelsen *monarki* (*mono* (ene) + *archein* (at styre) = enestyre) blevet mere udbredt, når man vil betegne den gode form for eneherredømme.

arbejdede på det, slap de for bagvaskelse og misundelse, fordi de hverken i tøj, spise eller drikke skilte sig synderligt ud fra befolkningen, men havde en tilsvarende måde at leve på og altid levede sammen med dem. Men senere, når de overtog ledelsen gennem arv og slægtskab og allerede havde skaffet det, som var nødvendigt for sikkerhed [...] så gjorde de, hvad de havde lyst til og mente på grund af deres rigdom, at lederne burde have anden slags tøj end deres undergivne og anden slags kost og mange andre ting. Også at de kunne tilfredsstille deres kødelige lyster og krav uhæmmet og utilbørligt. Da der nu på grund heraf opstod misundelse og uvilje, og der blev vakt glødende had og forbitrelse, blev kongedømmet til *tyranni*.² Opløsning satte ind, og man gik til angreb på den herskende. Disse angreb blev ikke startet af de ringeste, men af de bedste,³ mest højsindede og tilmed modigste mænd, fordi disse i mindst grad kunne finde sig i den styrendes hovmod. [...]

Kongedømmet eller enmandsstyre blev helt ophævet. Herefter opstod et *aristokrati*,⁴ fordi den brede befolkning gav — om man så må sige — kontant betaling som tak og støttede dem, som havde gjort ende på enemagten. Befolkningen brugte dem som ledere og gav dem magt over sig. Og i begyndelsen satte disse [aristokrater], tilfredse med deres lederstilling, intet over almenvellet og varetog omhyggeligt og påpasseligt både befolkningens private forhold og offentlige anliggender.

Men når sådan en ledelse blev overtaget fra faderen af sønner, som aldrig havde prøvet modgang og i det hele taget ikke kendte til borgerlig lighed og frihed, men fra deres ungdom af var opdragede, mens deres fædre havde en høj magt, så blev nogle grådige og søgte uretfærdige gevinster, mens andre forfaldt til drukkenskab og et deraf følgende udsvævende liv. Andre igen begyndte at krænke kvinder og jage drenge. Således forandredes et aristokrati til et *oligarki*.⁵ Disse sønner skabte en situation i den brede befolkning, som ganske lignende den ovenfor nævnte, [da eneher skeren skejede ud som tyrann].

Derfor kom også afslutningen på denne nye omvæltning til at ligne de ulykker, der havde ramt tyrannerne. For når en eller anden har fået øjnene op for den misundelse og det had, der hersker hos borgerne mod de styrende, og har mod nok til at sige det og til at gøre noget imod dem, så finder han hele den brede befolkning klar til at hjælpe sig. Det hele ender så med, at de, når de har dræbt nogle og jaget andre i landflygtighed, ikke tør sætte en konge i spidsen for staten, fordi de hele tiden frygter for de tidligere uretfærdigheder skal gentages. De tør heller ikke — med de tidligere overgreb i klar erindring — overgive ledelsen af det offentlige til flere.⁶ Da de således kun har et eneste sikkert håb tilbage, nemlig til sig selv, ændrer de forfatningen fra at være oligarkisk til at være *demokratisk*⁷ og overtager selv ledelsen og ansvaret for det offentlige.

Så længe der endnu er nogen tilbage af dem, der har prøvet at være undertrykt, er folket tilfredse med den ny styreform og sætter lighed og frihed højest. Men når der vokser en ny generation op, og demokratiet er kommet i hænderne på deres børnebørn, så regner de — på grund

² *Tyrannos* betød på græsk oprindeligt blot "eneher sker", men kom med tiden til at betegne en hersker, der regerer ud fra egne selviske motiver.

³ Det græske ord for "de bedste" er *aristoi*. Heraf afledes *aristokrati* — de bedstes styre.

⁴ Eller adelsherredømme. Afledt af *aristoi* (de bedste) + *kratos* (styre). Hermed forstås altså en gruppe af fremtrædende personer, der regerer for det fælles bedste. Aristokratiet / adelen forstås også som overklassen i et samfund.

⁵ *Oligarki*: fåmandsvælde. Afledt af *oligoi* (få) + *archein* (at styre). Der er her tale om en gruppe eller klike, der regerer ud fra egne selviske motiver.

⁶ De tør altså hverken overgive magten til en enkelt person eller en lille gruppe.

⁷ *Demokrati*: folkestyre. Afledt af *demos* (folk) + *kratos* (styre)

af tilvænningen – ikke længere lighed og frihed for noget særligt, men søger at hæve sig over masserne, allermest ved at stræbe efter at blive de rigeste. Når de så til sidst har givet deres magtsyge frit løb, men ikke kan nå deres mål ved egen hjælp og egen dygtighed, sætter de deres rigdom ind på at lokke og forføre masserne på enhver måde; og har de først en gang på grund af deres umoralske ærgerrighed givet masserne smag for gaver og bestikkelser, så går endelig også demokratiet til grunde og bliver til vold og den stærkestes ret. [Hermed opstår der et *ochlokrati*.⁸] For har først masserne vænnet sig til at brødføde sig på andres bekostning og til at opbygge håb om at blive forsørget ved at bemægtige sig næstens ejendom – og får de samme masser så en dristig og ambitiøs fører, der på grund af fattigdom er udelukket fra statens æreposter – da sætter den næveretten i højsædet, og så samles de i bander, dræber, landsforviser og omfordeler jorden mellem sig. [...] [*Ud af det kaos, som så opstår*] finder masserne så igen – helt forvildet – en enevældig hersker.

[Efter denne forklaring kan Polybios nu samle sin argumentation op i en hovedkonklusion og nå frem til sit egentlige ærinde:] Dette er statsforfatningens kredsløb. Dette er den naturens orden, efter hvilken forfatningens form skifter, forandres og atter vender tilbage til sit udgangspunkt. [...]

[Men hvordan lykkedes det romerne, at sætte dette ødelæggende kredsløb mellem de enkelte mulige forfatningstyper i stå? Hvori lå stabilitetens hemmelighed? Polybios svarer:] Men romerne har sat sig det samme mål for deres fædrelands forfatning, dog ikke ved nogen beregning, men gennem mange møjsommelige kampe. Idet de ved selve erfaringen under farerne hver gang valgte det bedste, nåede de det samme mål [...]: den smukkeste statsforfatning i vore dage.

Den romerske statsforfatning havde nået sin skønneste og mest fuldkomne udvikling på Hannibalkrigens tid.⁹ [...]

Der var nu [...] i alt tre institutioner, som havde magt i staten; og alt var så ligeligt og passende organiseret og forvaltet af disse tre, at ingen, ikke engang romerne selv, med sikkerhed kunne sige, om forfatningen i sin helhed var aristokratisk, demokratisk eller monarkisk. Og dette er ganske naturligt, for hvis man nemlig kun så på den magt konsulerne havde, måtte man synes, at den var monarkisk og kongelig, så man på rådets magt (senatet), måtte man definere den som aristokratisk; og ville man endelig se på folkets magt, måtte man ganske sikkert opfatte den som demokratisk. Men de grene af ledelsen, hver enkelt institution havde magt over [...] er følgende:

Først konsulerne: Så længe de er i Rom, det vil sige, før de drager ud med legionerne,¹⁰ bestemmer de i alle offentlige sager. For alle de øvrige embedsmænd, undtagen plebejertribunerne, står under dem og skal rette sig efter dem. [...] De har hele udførelsen af beslutningerne i deres hånd. Derudover skal de tage sig af alt, som vedrører offentlige sager, hvor folket er indblandet: de skal sammenkalde folkeforsamlingerne, stille forslag til beslutningerne og udføre det, som flertallet har vedtaget. Hvad rustninger til krig og forvaltning af felttogene angår, har

⁸ *Ochlokrati*: Pøbelvælde eller anarki. Afledt af *ochlos* (pøblen / mængden) + *kratos* (styre). Der er altså her tale om en nærmest lovløs tilstand, hvor den brede befolkning / masserne tilraner sig værdier fra hinanden og fra de mere velstillede.

⁹ Dvs. 2. Puniske krig (218-201 f.Kr.)

¹⁰ Dvs. drager i krig. De tages som selvfølge, at Rom er i nærmest konstant krig.

de næsten en uindskrænket magt; for de har både ret til at pålægge forbundsfællerne,¹¹ hvad de synes [...] og udskrive soldater. [...] Når man altså ser på til denne del af magten i staten, kunne man med rette hævde, at forfatningen var rent ud monarkisk og kongelig. [...]

5 Dernæst kommer vi til senatet. For det første så har det rådighed over statskassen. Det råder over enhver indtægt og ikke mindre over enhver udgift. [...] Senatet råder også over den udgift [...] som censorerne for hvert femår udbetaler til istandsættelse og til opførelsen af offentlige bygninger og til offentlige arbejder. [...] Forbrydelser, der begås i Italien og kræver offentlig efterforskning, som f. eks forræderi, sammensværgelser, trolddom og snigmord, tager senatet sig også af.¹² [...] Kommer derfor en udefra til Rom på et tidspunkt, hvor ingen konsul er til stede, må forfatningen forekomme ham helt aristokratisk.

10 Hvem kunne nu ikke med god grund spørge, om folket overhovedet havde del i styrelsen, navnlig når senatet styrer alle indtægter og udgifter og de andre ting, jeg har nævnt, og når konsulerne har uindskrænket magt hvad angår forberedelse til krig og uindskrænket magt i felten? Men ikke desto mindre har også folket sin del i magten, og det er den, der vejer mest. For
15 det er kun folket, som uddeler belønning og straffer. [...] Folket afsiger ofte domme om pengebøder, når denne straf passer til forseelsens størrelse; særlig over dem, der har beklædt de højere embeder. Dødsdomme fælder alene folket. [...] Derudover er det folket, som – ud af de værdige – vælger embedsmænd. At blive valgt er den skønneste belønning for retskaffenhed i en stat. Folket står også for vedtagelse af lovene og, hvad der er det vigtigste, det forhandler om
20 fred og krig. [...] Dette taget i betragtning kan man med rette sige, at det er folket, der har den største del af magten, og at forfatningen er demokratisk.

 Jeg har nu beskrevet, hvorledes ledelsen af staten er delt mellem de enkelte institutioner. Men hvordan de, når de vil det, kan enten genere hinanden eller samarbejde, vil jeg komme ind på nu. Når konsulen – med de ovenfor omtalte beføjelser drager ud med hæren – forekommer han
25 at have den fulde magt. Men han behøver dog både folket og senatet. Uden dem er han ikke i stand til at gennemføre det, han er i gang med. [...]¹³

 Senatet, som har så stor en magt, bliver alligevel tvunget til for det første i fælles anliggender til at tage hensyn til masserne og til folket; ja de vigtigste og største undersøgelser og afstraffelser af forbrydelser mod staten — dem, der er sat dødsstraf for — kan senatet ikke føre til ende,
30 med mindre folket gør dets beslutninger gyldige. På samme måde forholder det sig med de sager, der angår senatet selv. For hvis nogen stiller et lovforslag enten om at fratage senatet noget af den myndighed, der efter skik og brug tilkommer det, eller om at ophæve senatorernes særrettigheder og ærestegn eller muligvis om at svække deres økonomiske position, så bestemmer folket og kan vedtage eller forkaste forslaget. Og [...] hvis en plebejertribun sætter sig
35 derimod, kan senatet ikke gennemføre nogen beslutning. [...] Og plebejertribunerne må altid gøre, hvad folket ønsker og tage mest hensyn til dets vilje. [...]

 På samme måde er omvendt folket afhængigt af senatet og må tage hensyn til det både i offentlige og i private sager. I hele Italien er der mange offentlige arbejder. De udbydes i licitation. Det gælder f.eks vedligeholdelsesarbejder, istandsættelser og opførelse af offentlige byg-

¹¹ Roms militære magt baserede sig bl.a. på en række alliancer og aftaler, som man havde indgået med andre italienske bystater, de såkaldte forbundsfæller.

¹² Desuden tager senatet sig af de udenrigspolitiske forhandlinger

¹³ Udeladt her er en teknisk beskrivelse af, hvorledes de enkelte institutioner er afhængige af hinanden. Senatet sørger bl.a. for hærens forsyninger og kan efter et år nedlægge eller forlænge feltherrens kommando.

ninger og mange forskellige andre arbejder, som det er svært at holde tal på, i forbindelse med floder, havne, saliner,¹⁴ bjergværker og offentligt land, kort sagt i forbindelse med alt, hvad der er kommet i romernes magt. Alt dette beskæftiger folket sig med, og så godt som alle er involveret i de handler og arbejder, som er en konsekvens af det ovennævnte. [...] Og over alt det her

5 nævnte har senatet råderet. Det kan give henstand, og når der er noget der går galt, lette byrderne, ja, når udførelsen af en opgave har vist sig umulig, endog hæve kontrakten. Således er der mange tilfælde, hvori senatet i høj grad skader eller omvendt gavner dem, der har overtaget de offentlige arbejder [altså folket]. [...]

Da nu hver enkelt institution har magt både til at skade de andre og til at samarbejde med

10 dem, bliver deres indbyrdes samarbejde nødvendigt i krisesituationer. Det er derfor ikke muligt at finde en bedre statsforfatning end romernes. [...] For ingen af dem (henholdsvis embedsmænd, senat og folk) har magt nok alene, og da samtidig hver enkelts hensigter kan hindres og modvirkes af de andre, er det klart, at ingen af dem får lov til at vokse sig stærk alene og blive overmægtig. Alle bliver ved det etablerede.

15

Polybios (6.6-9, 11-18, uddrag). Overs. J. Forchhammer: *Om Romernes Statsforfatning og Krigsvæsen*. Kbh. (1896). Sprogligt moderniseret og annoteret af Peter Ørsted og Jesper Rosenløv.

¹⁴ *Saliner*: egl. "salthaver", dvs. steder, hvor man udvandt salt af havvand